

Fig. 1. Hjortdals. Ydre, set fra Sydvest.

V. H. 1929

HJORTDALS KIRKE

VESTER-HAN HERRED

Skønt Sandflugten 1571 »ruinerede Præstegaarden og den omliggende Egn«¹, og Skønt Sognet 1625 betegnes som »det ringeste og uagtest Kald under ganske Stift og Len«², vedblev det dog at være Hovedsogn, indtil det ved Resolution af 5. September 1823 blev *Anneks* til Kollerup³. 1592 ejedes Kirkens Tiende af Palle Griis til Slettegaard (sml. Prædikestol S. 115 og Begravelse S. 117), men endnu 1666 havde Kongen Jus patronatus⁴. 26. Januar 1722 blev Kirketienden »med Beservation af Jus vocandi« tilskødet Niels Jensen i Nørtorup⁵, og Kirken har siden været i Privateje. Nu tilhører den en Del af Sognebeboerne.

Ifølge Klemmebrevet af 9. Maj 1555 bestemtes det, at Kirken skulde nedrives og Sognefolket »udi Hiortelse og Hedegard« søge til Kollerup Kirke⁶; men ved Brev af 2. September 1558 tillod Kongen, at »Hiortels Kirke herefter som tilforn maa og skal blive ved Magt«⁷.

I det en Tid lang af Flyvesand hærgede Kystsogn ligger Kirken ensomt paa en Højning, tæt Vest for Sletteaa og den gamle Herregaard Slettegaard. Sandflugten er naaet helt ind om Bygningen. Kirkegaarden, der siges tildels at være flyttet paa Grund af Sandflugten (Uldall), hegnes af Kampestensdiger. Det nordvestre Hjørne af Kirkegaarden kaldtes (1914) Sømændenes. »Der jordedes nemlig de Strandvaskere, der gaar ind paa Slette- og Grønnestrand«⁸. En Port i Vest har nymodens Cementpiller.

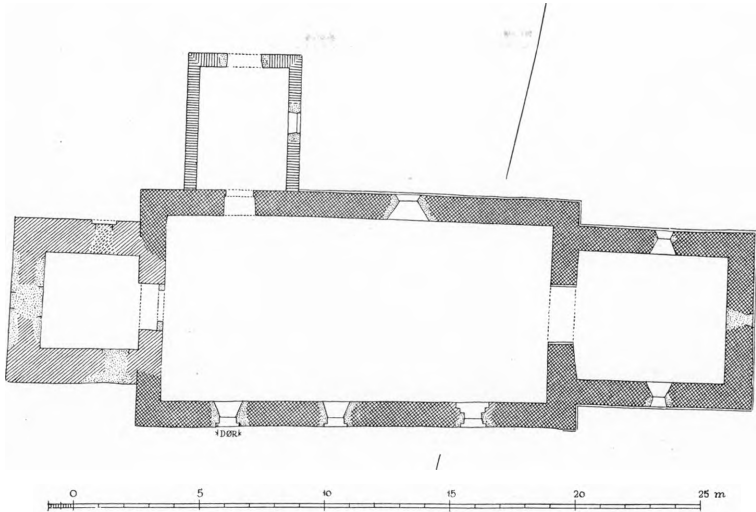

Fig. 2. Hjortdals. Plan. 1:300. Maalt af C. G. Schultz 1936.

Bygningen bestaar af Kor og Skib fra romansk Tid, sengotisk Taarn samt Vaabenhus fra 1586. Orienteringen har nordlig Afvigelse.

Den *romanske Granitkvaderkirke* har Skraakantsokkel, o. 35 cm høj, nu for en stor Del jorrdækket. Paa Koret og paa Skibets Østhjørner er den lave, brede Skraakant svagt hulet (S. 96, Fig. 23). I Korets stærkt omsatte, men helt til Gavlspidsen kvaderklædte Østgavl sidder en Vinduesoverligger med dobbelt Rundstav om Buekanten (Br. 65 cm) og faldede Overhjørner; det helt tilmurede Vindues nedre Dele er forsvundne ved Omsætning. I Korets Nordmur findes de nedre Dele af et Nordvindue, uden særlig Underligger og med ny-modens Fladbuestik af smaa, røde Mursten (ydre H. 128, Br. 74, over Soklen 206 cm). Af Sydvinduet er bevaret den indre Tragte. Skibet, hvis Murhøjde over Soklen er o. 4,30 m, og hvis Østgavl ogsaa i det Ydre nu er af raa Kamp, har ingen oprindelige Vinduer. Den endnu aabne Norddør er retvinklet; efter Tærskelens Højde at dømme synes den ikke at bryde Sokkelen. Syddørens nedre Del spores i det Ydre; Bredden er kun 93 cm (17 cm mindre end Norddøren), men Forholdene er sikkert ændrede ved Omsætningen 1696 (sml. S. 112). Nederst i Dørstedet sidder i Stedet for Sokkel en glat Vinduesoverligger.

I det *Indre* har Triumfbuen skraakantet Sokkel (1880 skjult under Gulvet) og hulkantede, ret stærkt udladende Kragsten, hvis Profiler løber om Hjørnerne baade i Øst og Vest; under alle fire Hjørner sidder i Hulkanten en pyramideformet Knop (S. 95, Fig. 1).

Tilbygninger og Ændringer. Det ved Aar 1500 rejste *Taarn* er overvejende af raa Kamp. Sydsiden er klædt med romanske Kvadre; de store, gule Munkesten forekommer kun sparsomt. Den lille *Taarnbue* er nærmest rund. *Taarn-*

rummet (nu Materialrum) har Vægbuer til et forsvundet eller aldrig opført Hvælv. Østligt i Sydveggen findes en spidsbuet Dør, nu tilmuret, og udvendig paa Nordsiden ses et ligeledes tilmuret, spidsbuet og falset Dørsted. I den stærkt fornyede Vestmur har der været et Vindue. Taarnet, hvis øvre Dele skal være nedbrudt o. 1807⁹, er nu kun lidt højere end Skibet. Af de nuværende Klokkestokværks tre Glamhuller har det vestre og nordre vistnok oprindelige Inderkarme af Munkesten, men Buestikkene er nye. Ved det søndre danner Jernankre Aarstallet 1878 (ifl. Uldall stod der tidligere 1785). Gavlene er nye, af smaa Mursten.

Vaabenhuset foran Norddøren blev 1586 »gjort og forfærdiget af ny« med Mure af raa Kamp; en Brolægger lagde Gulvet (Rgsk.). Døren og Østvinduet er moderne.

Regnskaberne beretter om flere Omsætninger af Murenes Kvaderbeklædning. 1586 blev den nedfaldne Gavnl paa Kirkens østre Ende opmuret, 1594 et Stykke Mur sønden paa Kirken. 1600 murede bl. a. et Vindue i Kirkens Nordside, 1617 færdiggjorde en Tømmermand *Vaabenhuset*, som var meget brøstfældigt, 1633 opmurede et stort Stykke paa den søndre Side af Lavkirken (Koret), 1638 reparerede Jørgen Murmester af Aalborg *Vaabenhuset*, 1696 murede Kield Taarsen Murmester paa søndre Side med huggen Sten fra Sydvesthjørnet af Storkirken (Skibet) og omkring Syddøren, som nu blev tilmuret, 1704 opsatte Ludvig Ludvigsen Murmester det sydvestre Hjørne af Lavkirken, 1709 murede Murmester Godske Christensen af Morsø det sydøstre Hjørne af Lavkirken og indlagde Jernankre baade her og i det tilsvarende Hjørne af Højkirken. — I samme Periode nævnes Blytaget kun en enkelt Gang; 1631 omstøbte Christopher Blytækker i Vrindsted (Vrendsted, Hjørring Amt) Tagblyet paa Korets nordre Side. Talrige Reparationer krævede Taarnet: 1596 færdiggjordes (istandsattes) en nedfalden Pille paa Nordvesthjørnet, 1609 murede en Væg inde i Taarnet og en ny Kam, 1638 murede der paa dets tre Sider (søndre, østre og vestre), og 1684 skalmurede Syd- og Vestsiden samt Indergavlen til Kirken, Nordvestpillen repareredes paa ny og 11 Jernankre indsattes. Allerede 1704 opmurede Sydvestpillen, og 1719 repareredes begge Piller af Søren Jensen Murmester.

Trods Taarnet har Klokken hængt i en Tømmerstabel; 1635 ophuggede en Tømmermand »en ny Klokkhus«, og dette fornyedes baade 1677, 1717 (Rgsk.) og 1802 (Uldall).

Den romanske Kirkes nuværende Vinduer har stærkt flikkede Murstens-karme, overvejende rundbuede. Ældst i Skibet er sikkert Sydsidens østre Vindue, med falsede Karme fra Reformationstiden, yngst Skibets Nordvindue.

I alle aabne Vinduer sidder rundbuede Støbejernsstel.

Bygningens romanske Kvadre staar blanke, alle andre Murpartier hvid-

kalkede. De talrige Jernankre har delvis X-formede Hoveder. Alle *Tagværkerne* er nyere, af Fyr. Kor, Skib og Vaabenhus er skifertækte, Taarnet teglhængt. I det Indre er Korets og Skibets Loftsbjælker bræddeklædte.

INVENTAR

Alterbord, romansk, af Granitkvadre, staaende godt 100 cm fra Østvæggen, 109 x 97 cm, med skraakantet Sokkel og Plade af flere Kvadre.

Altertavle fra 1700 (Rgsk.), malet og stafferet 1701—02. Storfeltet flankeres af glatte, toskanske Pilastre. Ved Topstykket, hvis Felt har retvinklet indskaarne Hjørner, er bevaret udsavede Vinger og Spir, medens Topgavl og Storvinger er fjernede. Træet er egetræsaadret over ældre Staffering; i Postamentfeltet er en oprindelig Indskrift, der blev overmalet 1898¹⁰ og gentaget med sorte Bogstaver: »Denne Altartavle har velædle Mand Niels Jensen Manstrup og hans kiære Hustru Else Palles Datter Griis til Slettegaard bekostet og foræret til Hjortdal Kirke Anno 1702«. Giverne boede paa Tandrupgaard. I Storfeltet et Maleri paa Lærred af Fru Ingemann: »Christus som det sande Vintræ«, sign. Lucie Mandix 1856, skænket af Malerinden¹¹. I Topfeltet en nyere Træplade med malet Guds Øje. Et ældre *Maleri findes paa Slettegaard¹¹.

†*Altertavle*, fornyet 1592 »med al Omkostning« for 2 Daler, 6 Skilling, solgtes 1705 for 2 Mark (Rgsk.).

Altersølv. *Kalk*, købt 1601 i Stedet for en gammel, som blev stjålet (Rgsk.). Foden har seks halvrunde Tunger, hvis Standkant er ornamenteret med Ruder, vekslende med en Prik mellem to Streger. Skaftet er sekskantet. Paa Knoppens Flige er graveret maureskagtigt Bladværk, i dens seks Rudebosser »Ihesus« med Versaler. Paa en af Fodens Tunger er et moderne Stempel (A i Oval); under Bunden indridsede, kluntede Versaler: »Denne Kalck hører Hiortels Kircke til«. Bægeret blev omgjort og forgyldt 1703 og er senere forhøjet. *Disck* med graveret Kursiv paa Undersiden: »Hiortels Kierkes Kalck oc Disck weier 32 Lod 2 Qt. Anno 1703«. †*Tinkalk* anskaffedes 1592 (Rgsk.).

†*Sygekalk* af fineste og bedste engelske Tin, med Futteral, givet af salig Hr. Claus Michelsen o. 1710¹².

Alterstager (Fig. 3) af Messingblik, 48,5—49 cm høje, i svære Barokformer med pæresvungne Bukler paa den store Fodskaal. Paa den ene Stages Skaft er graverede Versaler: »Dette er menige Skomager Laugsbrødre dieris Lyse Stager her i Aalborg den 17. September 1671«; paa den anden Navnetrækkene B S og C T S indrammet i et Hjerte, hvorunder samme Aarstal; under begge Indskrifter er graveret en Sko. †*Stager* 1) af Tin, skænket af Sognepræst Jørgen Knudsen (Rgsk. 1640—45), 2) af Messing, anskaffet 1700 for 10 Slette-daler (Rgsk.).

V. H. 1929

Fig. 3. Hjortdals. Alterstage 1671 (S. 113).

E. M. 1938

Fig. 4. Hjortdals. Felt af Prædikestol (S. 114).

†*Messehagel*, givet 1671 af Mons. Peckel; ifølge Inventarium 1683 af brunt Fløj med Kors af Guld- og Sølvkniplinger.

Font (Fig. 6) af Granit, romansk. Kummen, Tvm. 63 cm, har paa de næsten lodrette Sider fire korsformede Blomster, hvis Mellemlum fyldes af stytte Tvillingbuer, de to med en Plante (to Spiralgrene) i Midten, de to andre med en bred, lodret Streg og et fordybet T, og over de større Buer en Række mindre. Det svage Relief begrænses foroven og forneden af Rundstave. Kummens nederste Del halvkugleformet. Afløbshul. Foden har Halsring med to Rundstave over firkantet Plint. Højde 68—72 cm.

Fad af Nürnbergerarbejde, fra o. 1600, Tvm. 41 cm, med Marias Bebudelse i Minuskelring og paa Randen stemplede Ornamentter samt indridset: I H S 1695 [?] MD. Det »støbte« Messingbækken, blev givet 1695 af sal. Albert Jensens Enke Sidsel Mickelsdatter, boende i Indstrup (Rgsk.).

Prædikestol (Fig. 5) fra 1592, Aalborgarbejde med Fladsnitfelter; kostede 19½ Daler, 3 Skill. og 2 Hvid (Rgsk.). Kun Rammeværket er af Eg, Felterne af blødt Træ. De fem Storfelters flade Snitværk minder om Billedstokke til Træsniit. I det første, smalle Fag ses et kvindeligt Diademhoved over Akantusblade, i de følgende: Hyrdernes Tilbedelse (Fig. 4), Korsfæstelsesgruppe, Op-

Niels Termansen 1919

Fig. 5. Hjortdals. Prædikestol 1592 (S. 114).

standelse og Dommedag. I Smalfelterne er der delvis rimede Indskrifter med fordybde, ofte sammenskrevne Ung-Renaissance-Versaler, i de øvre: »Thene Predicke Stol lod welbørdig Mand Pali Gris til Slete gøre, for Menisken skal Guds Ord af then høre. Aar 1592«. I de nedre: 1) »Sii Gudz Lam, som ber Verdenz Sønder. Iohans I«, 2) »Til Verden fødes Gudz enbarne Søn at frelse af Sønder al Meneskens Køn«, 3) Iesus lod sig och paa Karset pine for vores Sønder och icke for sine. C I S M V S«, 4) »Christus op til Hemels fuor, borte-tog ale dieres Sønder, some paa hanom trover« 5) »Domen ere i Hende, Lader os af Sonden vende. Ano 1592«. De sammenskrevne Initialer i tredje Felt henviser formodentlig til Kirkeværger. Paa Hjørnefremspringene, som delvis er spidse, staar spinkle, joniske Søjler. Den anselige Himmel, som en Snedker gjorde 1598 selvanden i tre Uger (Rgsk.) er ikke fra samme Værksted som selve Stolen, men ligner Himmelen i Kollerup. I hvert af Undersidens tolv Felter er indskaaret et »I H S«; Nedhængets Inderside har Felter, hvori der er indridset varierende Slynngaand. Af Hovederne paa Roset-Topstykkerne er kun et Par bevarede. Stolen staar nu med Egræsning over ældre Farvelag. I Fag 2 er den oprindelige Farvevirkning fremdraget 1928¹³. Træet staar her umalet med Sort i Bogstaver og Reliefbunde samt skraverede Reliefdetaller og for-gyldte Lister.

Stolestaderne er moderne. Som Vægpanel i Skibet er brugt Stolestadedøre og glatte Gavplanker (uden Topstykker) fra 1700'erne. 1702 gjorde Lydert

Snedker 17 indpaneledede Kvindestole af ny og fik Betaling for de gamle Stole at klæde ved Muren. 1706 gjorde Snedker Lyder Vickmandsøn 19 indpaneledede Stole og beklædte Væggen paa søndre Side (Rgsk.). †Stol »med simple, spidse Forstykker« stod (1880) i Koret; paa Dørens Fyldinger var fastslaaet Blikbogstaver: »I H S — M M D« og Aarstallet 1695.

Pengeblok af Eg, paa firkantet Balusterfod, hvori indskaaret: »C S 1777«.

Dørfløj af Eg, med Smedejernshængsler, fra 16- eller 1700'erne; sad 1880 i Norddøren, men henstaar nu i Taarnrummet.

Klokke o. 1450—75, støbt af Klokkestøber P. L. P. (sml. Kollerup S. 106). Skriftbaandet er tomt med Undtagelse af to Tegn med ophøjede, tynde Konturstreger, maaske fordærvede Bogstaver. Paa Mundranden mellem to Kors staar tre Bomærker, hvoraf de to er det fra Kollerup kendte Klokkestøbermærke. Tvm. 84 cm (Uldall 144).

GRAVMINDER

Gravsten. 1) Romansk, af Granit, uden Indskrift, o. 90 cm høj, 46 bred og 10—12 svær, tilhugget paa begge Sider og bestemt til at staa oprejst, maaske som Gavlsten for en liggende Sten. Den omhyggeligst behandlede Side (Fig. 7) har langs Kanterne en Rundstav, hvis øvre, tværgaaende Led dog er forsiret med Tovsnoninger. Midtfeltet optages af et fordybet latinsk Kors, der synes at staa paa kubeagtig Høj i meget svagt Relief mellem to fordybede Buer; omkring Korset fire runde Skiver, hvoraf den ene er fordybet. Den modstaaende Side begrænses af to raat huggede Tovstave, og herimellem ses, svarende til Korset paa den anden Side et mindre, fordybet latinsk Kors, hvis Tværarme forbindes af en hestekoformet Bue; paa (heraldisk) højre Side en stor liljelignende Figur, hvorunder en utydelig Fremstilling, der ligner en omvendt Paddehat, paa venstre Side en Cirkelskive, hvorunder vistnok en stiliseret Blomst. Opdaget 1890 af Arkitekt Uldall og henstillet i Taarnrummet, hvor den endnu har Plads.

2) Rasmus Lind, Sognepræst . . . for Hjortdals Menighed i 10 Aar . . . død 20 Aug. 1767. Ølandsk Kalksten, 160 x 86 cm, revnet, med udslidt Kursiv. Skriftfeltet omgives af en Rokokokartouche, hvorved Paulus og Peter. I Hjørnerne Cirkler med Evangelistfigurer; mellem de øverste Korslammet. Paa Kirkegaarden Syd for Skibet.

3) Christian Brix, født paa Nørre Bjerre 1749, gift 10. Febr. 1779 med hans efterladte Enke, Madame Anne Elisabeth Møller, død paa Slettegaard 15. Maj 1807. Senere er tilføjet en Gravskrift over Hustruen, født 29. Aug. 1748, død 7. Dec. 1813. Graa Kalksten, 200 x 117 cm med Kursiv. I Stenens Hjørner

E. M. 1938

Fig. 6. Hjortdals. Font (S. 114).

E. M. 1938

Fig. 7. Hjortdals. Gravsten (S. 116).

plumpe Evangelistrelieffer, mellem de øverste en Engel med Timeglas. Plads som foregaaende.

4) O. 1800. Niels Mørup? ... Iudith Engelstoft? . . . Ølandsk Kalksten, 163 x 94 cm med udslidt Skriveskrift; smaa Hjørnerosetter, hvorimellem Symboler. Ligger sammen med Nr. 5 og 6 paa et Gravsted med Støbejernsgitter Syd for Koret.

5) Mette Chatharine Mørup, født Steen, født 1777, gift med Søren Mørup, død 29. April 1838. Sandsten, 165 x 93 cm med udslidt Skriveskrift. Hjørnerosetter og Bladbort.

6) Søren Mørup, Ejer af Nørthorup, født i Ødum 4. Aug. 1769, gift 4. April 1800 med Jomfru Mette Cathrine Steen »hvem Livets og Dødens Herre kaldte forud for Oldingen ind til den evige Fred«; død paa Nørthorup 16. Sept. 1849. Sandsten, 164 x 96 cm.

Begravelse, muret »i Altergulvet«, for Familien Griis¹⁴; 1870 var den opfyldt (Uldall).

KILDER OG HENVISNINGER

Regnskaber 1581—1638, 1639—1719, 1687—1719 (div. Aar) (LA.Viborg). — Kaldsbøger 1805 ff. (ved Embedet). — Museumsindberetninger af J. Magnus-Petersen og C. Engelhardt 1880, C. A. Jensen 1928, 1929. Revideret af C. A. J. og E. M. 1938.

Chr. Heilskov: Personallistoriske Indskrifter fra Vester-Hanherred, i AarbThisted. 1923. S. 460 f.

F. Uldall: Optegnelser om de danske Landsbykirker I. 1870. S. 240 (NM).

¹ Danske Atlas V. 1769. S. 313 f. ² D. H. Wulff: Statistiske Bidrag S. 177. ³ Smst. S. 175. ⁴ Fortegnelse 1666 over Danmarks Kirker og deres Ejere (RA). ⁵ Matriklen 1664 med Tilføjelser (RA). ⁶ Danske Kirkelove ved H. F. Rørdam I, 445. ⁷ Smst. I, 523—25. ⁸ B. Thorlacius Ussing: Paa Strejf gennem Hanherred. 1914. S. 20. ⁹ Danske Sagn III, 477 »i den første engelske Krig 1801—07(!)«; sammesteds hedder det: »Et stykke sydvest for Hjortels kirkes tårn, hvoraf det nederste endnu står, ligger der under sandlaget på den gamle muld et tykt lag murbrokker. Et stykke af tårnet må altså være nedbrudt, i alt fald for den store sandflugt kom«. ¹⁰ SamlJyHT. 3. R. II, 276. ¹¹ B. Thorlacius Ussing: Paa Strejf gennem Hanherred. 1914. S. 19—21. ¹² Optegnelsen staar paa en udateret Seddel, vedlagt Regnskab for 1710, og Gaven testes af Pastor Gierding, der var i Embedet fra 1708—12. ¹³ Af Nationalmuseet, ved Konservator Niels Termansen. ¹⁴ Danske Atlas V, 313 f. nævner som gravlagte Palle Griis (død 1678), Fru Bodil Maaneskiold (død 1697) nogle ældre af de Griisers Familie og Jens Nielsen Griis til Slette, død 1735 (Søn af Else Griis og Niels Manstrup).

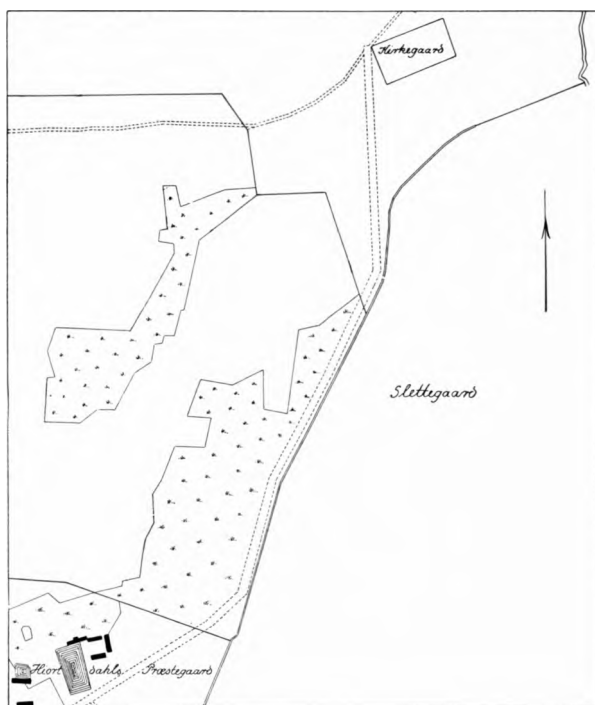

Fig. 8. Hjortdals 1812.